

کارگاه پنجم - بخش پنجم - دکتر صادقی

عنوان بخش: آشنائی با اسناد تجاری و مسائل حقوقی چک

تعریف سند:

” هر نوشته ای که در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد.“

کاربرد سند:

سند یکی از ادله (دلایل) اثبات دعوا است.

اقسام اسناد:

□ اسناد عادی

اسنادی هستند که در دفاتر ثبت اسناد یا نزد مأمور صلاحیت دار تنظیم نشده اند.

□ اسناد رسمی

اسنادی که در اداره ثبت اسناد و املاک و یا دفاتر اسناد رسمی یا در نزد سایر مأمورین رسمی در حدود صلاحیت آنها و بر طبق مقررات قانونی تنظیم شده باشند رسمی است

مزایای اسناد رسمی نسبت به اسناد عادی:

□ لازم الاجرا بودن اسناد رسمی

□ غیر قابل انکار و تردید بودن اسناد رسمی

از جمله تفاوتهای اسناد رسمی و عادی را می توان موارد زیر برشمرد:

۱- اسناد رسمی لازم الاجرا هستند. به این معنی که طلبکاری که طلبش مستند به سند رسمی باشد می تواند به جای مراجعه به دادگاه و طی مراحل قضایی به دایره اجرای اداره ثبت و اسناد محل مراجعه نماید و با پرداخت حق اجرا (۵ درصد) درخواست صدور اجرائیه علیه متعهدی که سند رسمی را امضا نموده است بنماید. اجرای ثبت نیز با صدور اجرائیه بدون نیاز به رای دادگاه اقدام به توقیف اموال متعلق به بدهکار و فروش آنها نموده و از حاصل فروش طلب طلبکار را پرداخت می نماید. در حالی که وصول طلب ناشی از یک سند عادی ، در صورت استنکاف بدهکار از پرداخت بدهی، صرفاً از طریق مراجع قضایی و دادگستری ممکن است.

۲- اسناد عادی قابل انکار و تردید بوده و در صورت انکار و تردید نسبت به سند عادی ، شخصی که به سند استناد می کند بایستی اصالت سند را اثبات نماید. اما اسناد رسمی قابل انکار و تردید نمی باشند. بلکه صرفاً می توان ادعای جعل را در مورد سند رسمی مطرح کرد که در این صورت شخصی که ادعای جعلیت سند را مطرح می نماید بایستی جعلی بودن سند را که امر دشواری است اثبات نماید.

انواع اسناد تجاری:

□ اسناد تجاری به مفهوم عام

✓ شامل کلیه اسنادی است که قابلیت انتقال از طریق ظهنویسی دارند

✓ قبض انبار، بارنامه، اوراق سهام، اوراق مشارکت

□ اسناد تجاری به مفهوم خاص:

چک، سفته و برات

اسناد تجاری به دو مفهوم است. در یک مفهوم به معنای عام شامل اسناد تجاری خاص و سایر اسناد تجاری نظیر بارنامه، قبض انبار، اوراق سهام، اوراق قرضه و غیره می باشد. ویژگی مشترک این اسناد تجاری در قابلیت انتقال اسناد تجاری از طریق ظهنویسی (پشت نویسی) است و .

اما اسناد تجاری به معنی خاص ناظر بر سه سند تجاری برات، سفته و چک می باشد. در قانون تجارت احکام حقوقی راجع به این سه سند تجاری آمده است. لذا هر جا سخن از اسناد تجاری به میان میاید معمولاً همین مفهوم خاص است که شامل سه سند تجاری اخیر الذکر است.

مزایای اسناد تجاری :

۱- مسئولیت تضامنی امضا کنندگان

۲- تامین خواسته بدون تودیع خسارت احتمالی مشروط بر اینکه در موعده مقرر در قانون واخواست شده باشند

برای اسناد تجاری ویژگی ها و مزایایی را مطرح نموده اند که در واقع این مزیت ها در قوانین پیش بینی شده است. مهمترین مزایای مزبور عبارتند از:

۱- مسئولیت تضامنی امضا کنندگان:

علی الاصول در صورتی که سندی که توسط شخصی بنام یک فردی صادر شده است و فرد اخیر به نام شخص دیگری منتقل می شود مسئولیت اشخاص دخیل در سند در مقابل آخرین دارنده به صورت تضامنی نمی باشد اما در مورد اسناد تجاری هر کسی که دارای امضا در روی یا پشت سند تجاری است در مقابل دارنده سند تجاری دارای مسئولیت تضامنی است به این معنی که هر یک از امضا کنندگان دارای مسئولیت برای پرداخت کل مبلغ سند تجاری است. این یک ویژگی مهم در اسناد تجاری است.

۲- تامین خواسته بدون تودیع خسارت احتمالی مشروط بر اینکه در موعده مقرر در قانون واخواست شده باشند.

وقتی که فردی اقدام به طرح دعوی برای مطالبه حقی یا وجهی می نماید می تواند از همان ابتدا از دادگاه درخواست نماید تا با صدور قرار تامین خواسته، معادل وجهی که مطالبه می نماید از اموال طرف دعوی توقیف گردد تا بعد از صدور رای و قطعیت آن، مبلغی که موضوع حکم دادگاه بوده است، از محل اموال توقیف شده وصول شود. دادگاه در صورتی قرار تامین خواسته صادر می نماید که مبلغی توسط درخواست کننده به عنوان خسارت احتمالی در صندوق دادگتری سپرده شود تا چنانچه رای داده به نفع خواهان صادر نشود، خسارتی که

به طرف مقابل بابت توقیف اموالش وارد شده از محل وجه تودیع شده در صندوق دادگستری جبران شود. اما در چند مورد دادگاه مکلف است که قرار تامین خواسته را بدون گرفتن خسارت احتمالی صادر نماید یک مورد حالتی است که مستند ادعای خواهان سند رسمی می باشد و مورد دیگر حالتی است که ادعای خواهان مستند به سند تجاری باشد. چراکه در این دو مورد احتمال صدور رای به نفع خواهان به دلیل داشتن سند محکمه پسند بالا است.

۳- مسئولیت کیفری در مورد چک

۴- اعتبار اسناد تجاری نزد بانکها و تجار

دو ویژگی مهم دیگر اسناد تجاری عبارتند از:

- مسئولیت کیفری در مورد چک

علی الاصول چنانچه سند تجاری صادر شده متهمی به پرداخت نشود، فقط بحث مسئولیت حقوقی صادرکننده سند تجاری مطرح می شود و مسئولیت کیفری و اعمال مجازات در مورد صادرکننده مطرح نمی شود. اما در مورد چک این نوع مسئولیت کیفری برای صادر کننده چکی که به دلیل بلا محل بودن برگشت داده شود، در قانون پیش بینی شده تا از حقوق دارندگان چک حمایت حداکثری به عمل آید.

- اعتبار اسناد تجاری نزد بانکها

اسناد تجاری به جهت اینکه هم وسیله پرداخت و هم وسیله تضمین می باشند از اعتبار خاصی نزد بانکها و تجار برخوردار هستند. به نحوی که عمده دریافت و پرداختها از طریق همین اسناد تجاری صورت می گیرد.

ویژگی های چک در مقایسه با سایر اسناد تجاری

۱- چک وسیله پرداخت است نه کسب اعتبار (چک جایگزین پول)

۲- چک در حکم سند لازم الاجرا است

۳- چک واجد ضمانت اجرای کیفری است

چک به عنوان یک سند تجاری مهم در مقایسه با سایر اسناد تجاری از ویژگی های برخوردار است که اهمیت آنرا نسبت به سایر اسناد تجاری پررنگ می کند این ویژگی ها عبارتند از:

- چک وسیله پرداخت است نه کسب اعتبار (چک جایگزین پول)

- چک در حکم سند لازم الاجرا است

- چک واجد ضمانت اجرای کیفری است

۱- چک وسیله پرداخت است نه کسب اعتبار (چک جایگزین پول)

❑ به روز بودن تاریخ چک

❑ عدم استفاده از چک به عنوان وسیله تضمین

❑ عدم رعایت این ویژگی چک موجب عدم حمایت کیفری از چک می‌شود.

با توجه به نقشی که برای چک مورد توجه قانونگذار بوده است، چک بایستی به محض صدور قابل وصول از بانک باشد. ماده ۳۱۳ قانون تجارت مقرر می‌دارد: «وجه چک باید به محض ارائه کارسازی شود». بنابراین بایستی چک را به تاریخ روز صادر نمود. با این حال در غالب موارد چک را به صورت مدت دار صادر می‌نمایند. صدور چک مدت دار از جهت مسئولیت حقوقی خللی به چک وارد نمی‌نماید ولی از جهت کیفری در اصلاحی که در قانون صدور چک بلامحل صورت گرفت قانونگذار چتر حمایت کیفری خود را از دارندگان چکهای وعده دار برداشته و در نتیجه چنانچه اثبات شود چک مدت دار بوده چرم نبوده و صادر کننده قابل تعقیب کیفری نخواهد بود.

۲- چک در حکم سند لازم الاجرا است

❑ چک سندی عادی است

❑ چک همانند اسناد رسمی از ویژگی لازم الاجرا بودن برخوردار است

❑ برای وصول وجه چک بجای مراجعه به دادگاه می‌توان از طریق واحد اجرای ثبت اسناد درخواست صدور اجرائیه نمود

لازم الاجرا بودن سند صرفاً از ویژگی های اسناد رسمی است. ولی به جهت اهمیتی که چک به عنوان وسیله پرداخت فوری در نظام حقوقی و تجاری دارد قانون صدور چک بلا محل، چک را با وجود اینکه یک سند عادی و غیر رسمی است در حکم سند لازم الاجرا شناخته و دارنده چک می‌تواند بجای مراجعه به دادگاه از طریق اجرای ثبت اقدام به درخواست صدور اجرائیه برای توقیف اموال صادر کننده چک بنماید.

ماده ۲ قانون صدور چک بلامحل مقرر میدارد:

« چکهای صادر عهده بانک‌هایی که طبق قوانین ایران در داخل کشور دایر شده یا می‌شوند همچنین شعب آنها در خارج از کشور در حکم اسناد لازم الاجرا است و دارنده چک در صورت مراجعه به بانک و عدم دریافت تمام یا قسمتی از وجه آن به علت نبودن محل و یا به هر علت دیگری که منتهی به برگشت چک و عدم پرداخت گردد می‌تواند طبق قوانین و آیین‌نامه‌های مربوط به اجرای اسناد رسمی وجه چک یا باقیمانده آن را از صادرکننده وصول نماید. برای صدور اجرائیه دارنده چک باید عین چک و گواهینامه مذکور در ماده ۳ و یا گواهینامه مندرج در ماده ۴ را به اجرای ثبت اسناد محل تسلیم نماید.

اجراء ثبت در صورتی دستور اجرا صادر می‌کند که مطابقت امضای چک با نمونه امضای صادرکننده در بانک از طرف بانک گواهی شده باشد.

دارنده چک اعم است از کسی که چک در وجه او صادر گردیده یا به نام او پشت‌نویسی شده یا حامل چک (در مورد چکهای در وجه حامل) یا قائم مقام قانونی آنان.»

۳- چک واجد ضمانت اجرای کیفری است

چک تنها سند تجاری است که عدم پرداخت آن جرم است

برای جرم بودن صدور چک بلا محل شرایط لازم است

شرایط لازم برای مسئولیت کیفری صادر کننده

۱- چک بلا محل یا از حساب مسدود باشد

چک بلا محل چکی است که دارای موجودی نبوده یا کسری موجودی در حساب دارد

چک از حساب مسدود در صورتی جرم است که صادرکننده با علم به مسدود بودن حساب اقدام به صدور چک بنماید.

۲- رعایت مهلت‌های قانونی توسط دارنده

ظرف مدت شش ماه از تاریخ چک گواهی عدم پرداخت صادر شده باشد

ظرف مدت شش ماه از تاریخ صدور گواهی عدم پرداخت، شکوائیه به دادگاه تقدیم شود

۳- چک وعده دار نباشد

۴- چک بابت تضمین صادر نشده باشد

۴- چک به صورت مشروط صادر نشده باشد

۵- چک سفید امضا نباشد

۶- چک بابت معاملات نامشروع و یا بهره ربوی صادر نشده باشد

موارد زوال مسئولیت کیفری صادرکننده چک

۱- گذشت شاکی

گذشت می‌تواند در هر مرحله‌ای اعم از دادرسی، دادگاه یا بعد از صدور حکم و در زمان اجرای حکم باشد

با گذشت شاکی:

- ✓ قرار موقوفی تعقیب صادر می‌شود
- ✓ اگر حکم صادر شده، اجرا نمی‌شود
- ✓ اگر اجرا شده، اجرا متوقف می‌شود و بلافاصله صادرکننده آزاد می‌شود.

۲- پرداخت وجه چک و خسارات مربوط توسط صادرکننده

- پرداخت به شاکی صورت می‌گیرد
- در صورت امتناع شاکی از دریافت، پرداخت به صندوق دادگستری صورت می‌گیرد

۳- انتقال چک به دیگری

- انتقال اعم از انتقال چک یا حقوق دارنده نسب به چک است
- انتقال باید بعد از صدور گواهی عدم پرداخت بانک باشد
- فقط شخصی که نام وی در گواهی عدم پرداخت به عنوان دارنده ذکر شده یا وکیل او حق طرح شکایت کیفری دارد.
- انتقال قهری نظیر انتقال به ورثه موجب موقوفی تعقیب کیفری صادرکننده نمی‌شود

مجازات‌های قابل اعمال در مورد صادرکننده چک بلا محل

۱- مجازات کیفری حبس

- چک تا مبلغ ۱۰ میلیون ریال: حبس تا شش ماه
- چک از ۱۰ میلیون تا ۵۰ میلیون ریال: شش ماه تا یک سال حبس
- چک از ۵۰ میلیون ریال بیشتر: یک تا دو سال حبس و ممنوعیت از داشتن دسته چک به مدت دو سال

۲- مجازات‌های اداری

- بستن حساب و عدم افتتاح حساب جاری دیگر به مدت سه سال برای اشخاصی که دو شرط زیر در مورد آنها صدق کند:
- ✓ صدور چک بی محل بیش از یک بار
- ✓ منتهی شدن تعقیب صادرکننده به صدور کیفرخواست

شرایط لازم برای مسئولیت حقوقی صادر کننده و ظهرنویسها

- مسئولیت تضامنی صادر کننده و ظهرنویسها
- اخذ گواهی عدم پرداخت ظرف مدت ۱۵ روز (در صورت وحدت محل صدور و محل تادیه) یا ۴۵ روز (در صورت تفاوت محل صدور و محل تادیه)
- طرح دعوی ظرف مدت یک سال

صدور چک به وکالت یا نمایندگی

۱- مسئولیت کیفری :

- مسئولیت کیفری بر عهده امضا کننده (وکیل یا نماینده امضا کننده) است و صاحب حساب مسئولیت کیفری ندارد
- عدم مسئولیت کیفری وکیل امضا کننده در صورت اثبات اینکه عدم پرداخت مستند به عمل صاحب حساب یا وکیل یا نماینده بعدی او است که در این صورت کسی که موجب عدم پرداخت شده از نظر کیفری مسئول خواهد بود.

۲- مسئولیت حقوقی:

- صاحب حساب و امضا کننده، هر دو در مقابل دارنده چک مسئولیت مدنی تضامنی دارند
- مسئولیت مدنی بابت پرداخت وجه چک و خسارات می باشد

جمع بندی مطالب

در صورت عدم پرداخت چک به دلیل عدم موجودی یا کسری موجودی و صدور گواهی عدم پرداخت از طرف بانک، دارنده می تواند از طریق شکایت کیفری علیه صادرکننده یا طرح دعوی حقوقی علیه صادرکننده و ظهرنویسها اقدام به پیگیری حقوق خود بنماید. برای طرح شکایت کیفری رعایت شرایطی نظیر رعایت مهلت های شش ماه برای گرفتن گواهی عدم پرداخت و طرح شکایت و اینکه از موارد چک وعده دار، مشروط، تضمینی، سفید امضا یا بابت معاملات نامشروع نباشد.

در صورت صدور چک به نمایندگی از صاحب حساب ، مسئولیت کیفری متوجه نماینده امضا کننده چک است ولی از جهت حقوقی مسئولیت پرداخت چک و خسارت آن ، هردو شخص صاحب حساب و نماینده امضاکننده در مقابل دارنده مسئولیت تضامنی دارند.